

ORGANIZAREA TIIN EI I A PROCESULUI INOVA IONAL PE TERITORIUL POSTSOVIETIC: EXPERIEN A REPUBLICII MOLDOVA

Gheorghe DUCA

Dezvoltarea tiin ei în Republica Moldova, spre deosebire de celelalte ri din spa iul ex-U.R.S.S., a început în perioada sovietic . Prima institu ie de învățămînt superior (Universitatea de Stat din Chi in u) a fost deschis pe teritoriul Moldovei contemporane în anul 1946. În acela i an, conform hot ririi Prezidiului Academiei de tiin e a U.R.S.S., a fost fondat , la Chi in u, Baza Moldoveneasc de cercet ri tiin ifice a A. . a U.R.S.S. Prezen a institu ilor tiin ifice i a speciali tilor de înalt calificare au constituit condi iile primordiale de creare în 1961 a Academiei de tiin e a R.S.S.M.

Epoca sovietic a reprezentat perioada dezvolt rii de anvergur a tiin ei moldovene ti. În anii `80, bun oar , func ionau 3 departamente cu 17 institu ii de cercetare.

A fost creat o re ea de institute de ramur în domeniul construc iei de echipamente, industriei alimentare, industriei vinului i a vi ei de vie, pedologiei i agrochimiei, protec iei plantelor, selec iei i a industriei semincere, irig rii .a.

Procesele ce s-au produs pe teritoriul Republicii Moldova dup colapsul U.R.S.S. i, ulterior, urmat de declararea independen ei de c tre ea, n-au înregistrat mari discrepan e de procesele similare ce au avut loc în celelalte republici unionale. S-a stabilit o diminuare brusc în vederea finan rii domeniului tiin ific, astfel, încît c tre începutul secolului XXI aceasta constituia 0,17% din PIB. Chiar în compara ie cu republicile unionale, acest indice era destul de mic, mai ales dac vom ine cont i de nivelul foarte redus al PIB-ului. În consecin a diminuat considerabil gradul de cercetare, s-a deteriorat esen ial baza instrumental i experimental tiin ific , s-a intensificat exodul cadrelor de cercet tori, precum i «îmb trînirea» brusc a acestora, s-a distrus aproape totalmente tiin a de ramur .

Toate procesele nominalizate s-au sincronizat cu cele devastatoare ce aveau loc în domeniul economic al republicii. Era evident c forma precedent de organizare a cercet rilor tiin ifice i, în primul rînd, din cadrul Academiei de tiin e ce înregistra rezultate excelente în perioada sovietic , nu este adecvat pentru noua conjunctur economic , precum i pentru tranzi ia de la sistemul de planificare la cel de pia , sistemul de organizare individual în sfera economiei.

În această ordine de idei, era necesar de efectuat reforme în domeniul tiin ei, care ar ine cont de particularit ile republicii în sfera socio-economic , de geneza i tradi iile istorice i culturale. Este important de specificat c Moldova nu dispune de resurse energetice proprii, ceea ce nu-i permite de a se dezvolta în sfera energeticii.

Baza legislativ a reformelor în domeniul organizării cercetărilor științifice și procesului inovativ a constituit-o adoptarea, la 15 Iulie 2004, de Parlament, a «Codul cu privire la știință și inovare al Republicii Moldova». Acest document reprezintă, în esență, un act revoluționar, care vine să schimbe cardinal sistemul de organizare a științei în Republica Moldova.

În conformitate cu Codul, Academia de Științe a Moldovei este «unica instituție publică de interes național în sfera științei și inovării, coordonator plenipotent iar al activității științifice și inovative, cel mai înalt for științific al țării, precum și consultantul autorităților publice ale Republicii Moldova». De ce organul legislativ a decis să întreprindă acest pas, susținut atât de comunitatea științifică, cât și de conducerea țării? Deoarece acest pas permite de a concentra resursele financiare în sfera științei și inovării și pare a fi unul foarte rațional și oportun într-o țară relativ mică precum este Republica Moldova.

Dar acest pas a generat și necesitatea efectuării unui alt set de reforme, prima dintre care este – reforma Academiei de Științe.

În condițiile economiei de piață, având drept pilon societatea civilă, principala problemă constituie modalitatea de coordonare a elementelor de autoorganizare și conducere statală a sistemului organizațional de cercetare și studiu științific. Este împiedecat sistemul vechi, în care organul principal era Adunarea Generală a Academiei de Științe, format din academicieni și membri-corespondenți, nu corespundea exigențelor, ce ar asigura posibilitatea de luare a unor decizii fundamentale în sfera politicii tehnico-științifice. În această ordine de idei, în conformitate cu «Codul», organul suprem de conducere al Academiei de Științe este Asamblăea, care îi include în componența sa nu numai pe academicieni și membrii-corespondenți, dar și pe doctorii habilitați, aleși pe un termen de 4 ani (dar nu mai mult de 2 mandate consecutive) de către Secțiunile, care reprezintă societatea civilă a Republicii Moldova.

Numărul total de membri aleși ai Asambleei, ce beneficiază de drepturi depline de rând cu academicienii și membrii corespondenți ai Academiei de Științe (cu excepția dreptului de a-i alege pe academicieni și pe membri corespondenți) constituie 50% din numărul total de membri ai Asambleei. În acest fel se asigură reprezentativitatea comunității științifice, dar și independența acesteia, întrucât Academia de Științe nu se subordonează nici organului executiv, nici celui legislativ.

De asemenea, trebuie de subliniat faptul că acest sistem de organizare este unul deschis dat fiind faptul că, în conformitate cu noile reguli de acreditare a instituțiilor științifice, instituțiile (științifice și științifice de producere) au posibilitatea de a dobândi atât statut academic (instituțional sau afiliat) pe un termen determinat, cât și de a-l pierde pe acesta. Anume această *transparență* reprezintă condiția prioritară de implementare a proceselor de autoorganizare în cadrul sistemului.

În acest mod Codul a creat baza legală în vederea extinderii democrației în sfera științifică, «înscrisura» Academiei de Științe în cadrul sistemului societății civile, a asigurat oportunitatea autoorganizării în sfera cercetării și studiului științific. Cu toate acestea este important de echilibrat discrepanțele dintre Academia de Științe, ca element al societății civile, condus pe cale democratică prin intermediul reprezentanților societății civile, și ca instituție de stat, finanțată din buget.

Eliminarea acestor discrepanțe se va realiza prin semnarea unui act legal de parteneriat, pe un termen de 4 ani, dintre Guvernul Republicii Moldova și Academia de Științe. Drept temei pentru implementarea unui asemenea acord vor servi: 1) prevederile «Codului»; 2) știința în calitate de prioritate strategică națională; 3) știința în calitate de forță motrice privind dezvoltarea durabilă a țării; 4) necesitatea acordării de asistență financiară în sfera cercetărilor științifice, stimularea procesului inovativ și al transferului tehnologic, drept condiții determinante în vederea soluționării problemelor vitale ale țării.

Acest acord va determina atât drepturile și responsabilitățile părților cu privire la promovarea și implementarea politicii de stat în sfera științei și inovării, cât și responsabilitatea părților, condițiile de asistență financiară din bugetul de stat în sfera științei și inovării. Acordul încheiat pe perioada anilor 2005 – 2008 (articolul 11) stipulează că «Guvernul va asigura finanțarea în sfera științei și inovării, din bugetul de stat cu o rată stabilă de creștere până la 1% din PIB către anul 2008».

Nu este întâmplător faptul că Acordul de Parteneriat prevede un anumit grad de finanțare. Acesta este determinat, în primul rând, de situația economică a țării, în al doilea rând, de necesitatea stabilirii unor norme de finanțare de către stat, ce ar asigura cadrul de realizare a funcțiilor sale în societate prin intermediul științei.

Oricare tip de știință – fundamentală sau aplicată, este multifuncțional: el își exercită funcțiile sale socio-culturale și de cunoaștere și asigură dezvoltarea economică a țării. Luând în considerare experiența mondială, precum și având drept temei cercetările, efectuate în cadrul CSI, și, în special, în cadrul Academiei de Științe din Ucraina, putem constata că pentru executarea diverselor funcții ale științei, e necesar un nivel adecvat de finanțare, întrucât gradul de influență asupra economiei se manifestă în dependență de nivelul de finanțare, ce depășește 1% din PIB. Hotărârea domeniilor (în % din PIB), ce asigură realizarea unei sau altei funcții, este convențională, iar implementarea acelor funcții necesită un suport financiar corespunzător. Astfel, rezultatele activității sporesc (cantitativ și calitativ) odată cu creșterea resurselor alocate.

Chiar dacă societatea nu dispune de suficiente resurse pentru dezvoltarea științei, nu înseamnă că «nu e nevoie» de o astfel de activitate. Funcția ei socio-culturală și de cunoaștere nu-i mai puține importante pentru dezvoltarea unei regiuni concrete, stat, societăți.

Este foarte important de accentuat și rolul finanțării procesului inovativ. În acest sens vom specifica că în aspect economic rezultatele pur științifice ale cercetării nu se comercializează, nu sînt marfă. Iar procesul de conversiune a cunoștințelor în marfă competitivă în condițiile actuale de dezvoltare, constituie un proces inovativ, iar pentru realizarea și implementarea acestuia e necesar nivelul de finanțare de 1–2% din PIB. Deci, avem nevoie de un volum «critic» de resurse, fără de care procesul inovativ «nu va funcționa». Chintesența celor descrise mai sus: reforma organizațională în sfera științei și inovării este una complexă cu implicarea diverselor sfere de activitate. Desigur, că nu s-a putut face abstracție și de sistemul de atestare. Reorganizarea lui asigură condiții de instituire a sistemului de acreditare a instituțiilor științifice. Astfel, Comisia Supremă de Atestare a Republicii Moldova a fost substituită de Consiliul Național de Acreditare și Atestare, în cadrul căruia funcționează Comisia de Acreditare a organizațiilor din sfera științei și inovării, precum și Comisia de Atestare a cadrelor științifice și științifico-didactice.

Organizația din sfera științei și inovării, care a obținut certificatul de acreditare, poate deveni:

1. membru instituțional al Academiei de Științe, ceea ce presupune finanțare deplină din bugetul de stat a activității ei în sfera științei și inovării;
2. membru de profil al Academiei de Științe, ceea ce presupune finanțarea, în bază de concurs de la bugetul de stat, a cercetărilor fundamentale, precum și finanțarea parțială, în bază de concurs de la bugetul de stat, a cercetărilor aplicate, prioritare fiind proiectele de cercetare, în marea lor majoritate finanțate din resursele proprii nebugetare, precum și din alte resurse;
3. membru afiliat al Academiei de Științe, ceea ce îi permite de a participa la concursuri de proiecte și programe ale Academiei cu finanțare bugetară până la 40% din suma totală a proiectului ce a trecut concursul, cu condiția unei finanțări suplimentare.

Următoarea etapă cu privire la reforma științei constituie optimizarea infrastructurii în sfera științei și inovării. Astfel, la 14 decembrie 2005, prin Hotărârea de Guvern (nr. 1326) a fost aprobată lista organizațiilor nou create și celor reorganizate în sfera științei și inovării, numărul organizațiilor finanțate de la bugetul de stat fiind redus de 2 ori.

Este evident că obligațiunea principală a Academiei de Științe este constituirea obiectivelor performanțelor științifice la nivel mondial - pilon pentru crearea noilor tehnologii, asigurarea procesului inovativ, perfecționarea permanentă a învățământului superior și postuniversitar.

Actualmente, întreaga activitate de cercetare este concentrată în Academia de Științe. Întrucât activitatea vitală a fiecărui stat este determinată de argumentarea științifică a deciziilor luate, organele de stat ale Republicii Moldova consideră oportun ca această componentă să fie asigurată de către Academia de Științe. De aceea a doua problemă fundamentală înaintată în fața Academiei constituie: *asigurarea suportului științific politicilor de stat a Republicii Moldova în toate sferele ei de activitate*.

În prezent, dezvoltarea științei reprezintă factorul decisiv în vederea dezvoltării economiei. Tranziția la epoca postindustrială a schimbat vectorul interdependenței dintre știință și tehnică. Dacă în epoca industrială dezvoltarea tehnicii înainta problemele în fața științei în condițiile unei continue revoluții tehnico-științifice, apoi în prezent lucrurile s-au inversat - dezvoltarea științei determină dezvoltarea tehnicii, iar aceasta, la rândul ei, constituie mediul propice de dezvoltare al economiei.

Evoluția ascendentă a oricărei țări este determinată de volumul de tehnologii științifico-inovative raportat la PIB, ceea ce este foarte important pentru Moldova, în situația în care ea nu dispune de resurse naturale, capabile să contribuie la supraviețuirea economică. Iar pentru realizarea acestor obiective sunt necesari de îndepliniți următorii pași:

- crearea unei rețele de firme tehnico-științifice inovative ce ar asigura un cadru legal, economic, de consultanță, precum și condiții favorabile procesului inovativ;
- determinarea «punctelor de reper», adică selectarea soluțiilor optime pentru problemele tehnico-științifice, ce ar permite de a crea o marfă competitivă în aspect științific;
- cointeresarea materială a domeniului științific, cât și a business-ului în vederea participării la procesul inovativ, fapt care determină scutirea de impozite pentru toate părțile implicate.

Este limpede că toate aceste trei probleme, menționate mai sus, obiectivitatea rezultatelor științifice la nivel mondial, argumentarea științifică a deciziilor de stat, precum și influența pozitivă asupra economiei - sunt interdependente.

În final vom specifica că am analizat doar o parte din amalgamul de probleme, puse în fața Academiei de Științe a Moldovei, soluționarea cărora poate determina calea strategică de dezvoltare a țării.